Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, 1921-07-12, iš Kauno – į Būgius

Pirmadienis.

Pirmadienis.

Vargše mano mažulėle! Šiandie rytą kai Tu paskambinai man – aš tik viena tesupratau[:] „reikalai blogi“ – paskui vos vos išgirdau[:] „taip[,] kaip pernai per Kalėdas“. Nuėjau į savo kambarį ir visą laiką ūžia galvoj[:] „reikalai blogi“… Darbas iškrito iš rankų. Pagaliau sulaukiau pašto ir nuo tavęs laišką. Mėginau paskui prisiskambint į Šaulius, bet niekas neišėjo. Mėginau iš Tavo laiško kaip nors susekt, kodel atsitiko tokia staigi permaina, bet Tavo laiške tiek daug skausmo, tiek daug gėlos, kad mano akyse raibsta tiktai begaliniai liūdnas tavo vaizdas. Bet tas tavo laiškas man kaip tik pridavė begalinės stiprybės, nes jis man padarė aišku, kad gyvenime tiktai tai bus mūsų, ką mes savo rankomis pasiimsime. Kuo aš Tau galiu šiandie padėti? Bet galvot turbūt reikia ne apie tai, o tik apie tai, kaip mes savo gyvenimą kalsime. Ir kai gyvenime krenta žmogus smūgis už smūgio – jo pajėgos išaugs begalinės.

Bet kodel įvyko tokia griežta santykių permaina? Aš manau, kad tai galėjo būti arba sąryšy su tavo kaimynų lankymusi [1], arba su skandalu seime, arba dar tu rašai apie žemės reformą [2]. Visų pirma tu nė kiek nesibijok del lenkų sukilimo [3]. Jokio pamato tai nėra laukti, nieko panašaus nebus, kaip lygiai nebus ir jokio karo su lenkais. Ir jeigu pas jus taip daug kalbama apie tai – tai tuščias darbas. Aš visuomet galėčiau nusimanyti[,] kas galima[,] ko laukti. Dabar nieko panašaus. Ypač jokio sukilimo būti negali. Del to tu gali būti visai rami. O antra – delei žemės reformos – įstatymas praėjo tik antruoju skaitymu. Trečiuoju skaitymu jis eis dar negreit ir[,] kiek aš jaučiu[,] bus kur kas mažiau griežtas. Visų pirma už nusavinamą žemę ir miškus bus atlyginama, o antra – žemės maksimumas bus paliktas kur kas didesnis, negu dabar yra nustatyta. Tai vienas dalykas. O antra ir dabar, kaip nustatyta, pirmon eilėn turėtų būti dalinami tiktai didieji dvarai, o tokie, kaip dešimtinių, jiems galėtų ateiti eilė tik už 10–20 metų. Bet ir pas mus atsitiks tas pats, kas atsitiko su estais. Estų St. [4] seimas buvo irgi priėmęs labai griežtą įstatymą, bet dabar išrinkta estų parlamentas, kur kas dešinesnis už seimą[,] ir žemės reforma pakeista dešinėn. Nėra abejojimo, kad ir pas mus tas pats atsitiks ir kad reformos vykdymas eis 20 metų[,] ir kad Tavo tėvo žemė niekuomet nebus paliesta. Šiuo žvilgsniu irgi gali būti visai rami, ir tėvas, jeigu nori, gali būti ramus. Jeigu del šio dalyko pas jus santykiai pasikeitė, tai jie neturi pagrindo. Visai kas kita būtų, jei tai būtų sąryšy su tavo naujais kaimynais. Ir ypač man skaudu delei to nelaimingo testamento [5]. Jis reikėtų būtinai atiduoti – tegu daro su juo ką nori. Mums abiems užteks pajėgų gyvent ir kovot[,] ir pasiimt tai, ką mes panorėsim. Nes mes tiktai galim turėti tai, ką mes savo rankomis pasiimsime – jokios malonės, jokių dovanų nereikia. Aš manau, gal tėvas pasinaudodamas tuo, kad Tu nori važiuoti į užsienį [6] ir su juo esi surišta[,] pabandė dar kartą tave atversti. Jeigu būtų taip – būtų baisiai negerai. Būtų kur kas geriau[,] jeigu pas jį būtų tiktai įgimtas reikalas išsikolioti laikas nuo laiko. Bet jeigu jis turi kokį aiškų tikslą – tai yra jau nedoras pasielgimas. Aš nežinau, kaip dabar pas tave santykiai toliau eis. Bet jeigu jis taip darydamas turi kokio tikslo, tai Tu galėtum griežtai reaguoti – iki pat išvažiavimui iš namų. Jeigu mes gyvi būsim – pajėgų mums užteks gyventi. O jei gyvi nebūsim – tai juk nieko ir nereikia. Geriau būtų, kad tu įstengtum kaip nors santykius pataisyti namie būdama, bet jeigu tai daro aiškiu tikslu, tai vargu bau reikėtų tai ir daryti. Tuomet važiuok į Kauną. Čia laikinai paimsi vietą, o paskui – pažiūrėsim. Dalykas toks yra, kad pas mane yra stambus ir svarbus planas – ir šiame mėnesy galutinai paaiškės. Aš sumedžiojau tokį amerikietį mecenatą [7][,] iš kurio[,] berods[,] gausiu 3–4 metams stipendiją mokintis užsieny, gaunant į mėnesį po 2000–3000 vok. [8] markių. Šitas dalykas stovi labai rimtai, tik aš dar turiu šį tą padaryti, bet šiame mėnesy visa tai galutinai paaiškės. Jeigu tiktai man tai pavyks gerai baigti, tai Tau nieko ir rūpintis nereikia – juk ar šiaip[,] ar taip mes

turėsim gyventi taip, kaip mes norim, galėsim gyventi ir ne tik Vokietijoj, bet ir Šveicarijoj[,] ir Italijoj. Tasai mecenatas toks žmogus, kad jis specialinai kelionėms po pasaulį mums asignuotų[,] kiek reikia. Todel, matai[,] mūsų reikalai ne tokie blogi. Aš sakau mūsų, nes tiktai taip tegali būti. Jeigu man pavyks tai padaryti, tai tu galėsi iš to nieko neimti – Tu nepamanyk nieko blogo – aš apie tai labai daug galvojau ir žinau[,] ką sakau. Čia turėtų būti panaudotos visos priemonės, kad pasiekti savo tikslo, o tikslas nei tau, nei man neabejojamas. Aš esu pasiryžęs nieku būdu neapsileisti – ir laimėti. Pasaulis turi būti visas mūsų!

Kol kas kiek galėdama stiprinkis. Žinok, kad aš esu visuomet su Tavimi ir kad Tavęs niekuomet niekuomet neapleisiu. Ir kad Tave apsaugot – kovosiu tol – kol laimėsiu. Ir Tu žinok – juo sunkesnės Tavo valandos, juo aš arčiau Tavęs, juo aš daugiau Tau esu savas. Tu tai žinok ir suprask. Jeigu ta „istorija“ nesibaigs – mesk visa ir važiuok į Kauną. Man sunku kas pasakyti – aš taip toli ir nežinau, kaip visa vyksta – tik nereikia nusiminti. Nereikia liūdėti – mes turim laimėti. Del manęs tai Tu nesirūpink – kiekvieną kritingą valandą man jėgos stiprėja. Ir gerai[,] kad Tu man visa rašai. Ir gerai[,] kad Tu pasiskundi. Ir jei Tau dar sunku bus, tu atsimink, kad aš esu tau savas ir kad aš niekuomet niekuomet tavęs neapleisiu.

Stiprinkis kiek galėdama.

Aš šiandie daug galvojau, ir šiandie mano sąmonė visai a[i]ški – ir mūsų ateitis šviesi. Stiprinkis. Aš Tau visa siela padėsiu – tegu Tavo galvelė šiąnakt lengvai ilsis.

Tavo Bol

Vandai Daugirdaitei
Viekšnių paštas
Būgiai

KOMENTARAI

[1] „Bugių kaimynai lenkai kėlė didelį nerimą ir veikė mano tėvą – grįžęs iš Rusijos kaip stovi, jis rado savo tėviškę nualintą, tad žemės reforma jam grėsė katastrofa“ (Vandos Sruogienės pastaba, in: *BLKMČ BS, KC PENN*, l. 26).

[2] „1919–[19]39 [m.] […] žemės reforma (svarb[iausi] iniciatoriai – M[ykolas] Krupavičius, A[lbinas] Rimka) įvykdyta siekiant aprūpinti žeme bežemius ir mažažemius, sutvarkyti ūkių žemėvaldą, padidinti smulkių ir vid[utinių] ūkių ek[onominį] gyvybingumą, sumažinti svetimos (ypač lenkų) dvarininkijos polit[inę] ir ek[onominę] įtaką šalyje. […] Žemės reformos įstatymo projektas priimtas 1920 [m.], 1922 [m.] jį patvirtino Steigiamasis Seimas. Dvarų valdomos žemės plotas apribotas iki 80 ha […], o už šią normą didesni žemės plotai atlygintinai nusavinti (dvarininkams už juos atlygino valstybė, bet kompensacija buvo apie 20 kartų mažesnė už realią žemės vertę)“ (Vlada Vitunskienė, „Žemės reformos“, in: Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. XXV, vyriausiasis redaktorius Antanas Račis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2014, p. 711–712).
„1920 m. pavasarį mano tėvui pavyko ištrūkti iš Ukrainos. Grįžo į Lietuvą tik su rankiniu lagaminu. Laimė, liko jam Bugiai, nors karo ir nuomininkų nualinti, bet sava tėviškė. Tėvas pamiršo turėtus generolo antpečius ir, užsivilkęs naminio darbo drabužius, apsiavęs nagines, tuoj ėmė uoliai ir sėkmingai ūkininkauti. Nelengva buvo prisitaikyti prie naujų sąlygų, bet jis suprato žemės reformos reikalingumą ir ne tik jo paties žemėj įsikūrusius kaimynus rėmė, bet vėliau, tapęs Mažeikių urėdijos girininku, pavyzdingai tvarkė per žemės reformą nusavintą, buvusį savo, mišką“ (Vanda Sruogienė, „Iš mūsų bendro gyvenimo“, in: Balys Sruoga mūsų atsiminimuose, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1997, p. 109).
„Mūsų Bugiai buvo mažas dvarelis, prieš žemės reformą turėjo 300 ha., beveik 2/3 buvo miškas ir Kamanai (pelkės). Tėvas, nuo pat jaunystės gilus demokratas, su žemės reforma susitaikė, gražiai sugyveno su kaimynais, net ūkininkavo tvarkingai“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, 1979-07-18, iš Čikagos – į Vilnių, l. 2r).
Po žemės reformos Vandos Daugirdaitės tėvas Kazimieras Daugirdas valdė „apie 65 ha žemės ir 25 ha pelkėto miško“ (plačiau žr. Algis Samulionis, *Balys Sruoga*: Monografija, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1986, p. 189).

[3] Kalbama apie pašlijusius Lietuvos ir Lenkijos santykius po to, kai 1920-10-09 Lenkijos karininkas Liucjanas Želigovskis užgrobė Vilnių ir Vilniaus kraštą. 1921-03-03 Tautų Sąjungos taryba numatė abiems šalims „pradėti derybas terit[oriniams] ginčams ir polit[iniams] nesutarimams spręsti“. 1921-05-20 pateiktas pirmasis Hymanso projekto variantas numatė „faktiškai abiejų valstybių fed[eraci]ją ir Lietuvos prijungimą Lenkijai“ (Regina Žepkaitė, „Hymanso projektas“, in: *VLE*, t. VII, 2005, p. 563). „1921 m. kovo 3 d. Tautų Sąjunga panaikino sprendimą daryti plebiscitą ir vietoj jo pasiūlė tiesiogines derybas, tarpininkaujant Tautų Sąjungos atstovui. Taip pat Tautų Sąjunga pareikalavo atšaukti L. Želigovskį, apriboti lenkų kariuomenės skaičių iki 15 tūkstančių, atitraukti Lietuvos kariuomenę į krašto vidų, Lietuvai aprūpinti Vilniaus krašto gyventojus maistu ir sėklomis. Šis sprendimas pasėjo nerimą Vilniaus krašte – vietiniai lenkai bijojo Lietuvos kariuomenės puolimo“ (plačiau žr. in: Audronė Veilentienė, Lietuvos respublikos seimų įtaka užsienio politikai 1920–1927 metais: Daktaro disertacija, Vilnius, 2010, p. 77).

[4] St[eigiamasis].

[5] „Albinas Rimka, mūsų didelis draugas, žinodamas mano tėvą esant lojalų Lietuvai (tėvas buvo išvarytas iš Šiaulių gimnazijos už „Aušros“ skaitymą, bet niekad tuo nesigyrė, laikydamas patriotizmo panaudojimą savo materialiniams reikalams negarbingu) patarė, kad tėvas parašytų testamentą, kuriuo jis man palieka savo dvarą – tai leido dalį žemės parduot prieš reformą ir už gautus pinigus įsigyti reikalingą inventorių, kad galėtų ūkininkauti likusiame centriuke. Tėvas patarimu pasinaudojo, bet jam liko įtarimas, kad Balys nori mane vesti dėl dvaro. Tai buvo netiesa, nes mes abu buvom socialistais, aš gėdinaus paveldėto turto ir iš tėvo neėmiau mokslui – Balio pagalba man leido pačiai užsidirbti mokslui gyvenant Berlyne“ (Vandos Sruogienės pastaba, in: *BLKMČ BS, KC PENN*, l. 27).

[6] Vanda Daugirdaitė planavo vykti į Vokietiją, Berlyno universiteto Filosofijos fakultetą, kur ketino studijuoti istoriją. Būdama dvarininko duktė, stipendijos iš valdžios neprašė (Švietimo ministerijos remiami stipendininkai gaudavo po 5 dolerius kas mėnesį), o tėvas, iš Rusijos grįžęs į nualintą ūkį Būgiuose, nedaug galėjo paremti (Vandos Sruogienės liudijimas, žr. Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1979-07-18, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, „Vandos Sruogienės laiškai Algiui Samulioniui“, l. 1r). „Į mano mokslą [tėvas] nežiūrėjo rimtai, jo tragedija buvo, kad aš ūkiu nesidomėjau. Motinai mirus 1912 m., neturėjo šeimininkės, vargo. Balys – poetas – jam buvo iš svetimo pasaulio kaip ir visa mūsų studentiškoji kompanija (gražiausias žmonių – idealistų – būrys!)“ (*Ibid*., l. 2r).

[7] „Tai buvo Kazys Gugis, Balys rašydavo „Naujienoms“ straipsnius ir už tai gaudavo po 15 dolerių į mėnesį per visą savo studijų laiką Miunchene“ (Vandos Sruogienės pastaba, in: *BLKMČ BS, KC PENN*, l. 27). Čia minima „dar 1921 m. vasarą Kaune užsimezgusi pažintis su atvykusiais iš užjūrio į Lietuvą paviešėti Kaziu ir Nora Gugiais. Tai buvo turtingi žmonės, susiję su JAV lietuvių kultūriniu gyvenimu: jis – advokatas, Čikagoje spausdinamo socialdemokratinės krypties lietuvių dienraščio „Naujienos“ leidėjas, ji – dainininkė mėgėja. Kažkieno pusiau juokiais, pusiau rimtai paraginti, Gugiai, daugiausia N. Gugienės iniciatyva, netikėtai ėmėsi mecenatų vaidmens ir prižadėjo padėti studijuojančiam B. Sruogai. Pradžioje kalbėta net apie stipendiją trejiems ketveriems metams. Tačiau ilgainiui tarp jų ir B. Sruogos nusistovėjo dalykiški santykiai: pradedant pirmais studijų mėnesiais, B. Sruoga nuolat siuntinėjo laikraščiui savo kūrybą, vertimus ir straipsnius, už kuriuos kas mėnesį gaudavo maždaug po 15 dolerių – pagal atsiųstos medžiagos kiekį. Tai leido jam jaustis ne taip priklausomam nuo infliacijos vargų, kurie persekiojo ne vieną miunchenietį“ (Algis Samulionis, Balys Sruoga, 1986, p. 118).

[8] Vok[iečių].